

Bogusław Kochaniewicz¹

ROLA ANIOŁÓW W HISTORII ZBAWIENIA W UJĘCIU ŚW. PIOTRA CHRYZOLOGA

Wstęp

Pomimo stale rosnącego zainteresowania nauczaniem Piotra Chryzologa istnieją nadal obszary, które do tej pory nie zostały poddane analizie bądź zostały przebadane w stopniu niedostatecznym. Do takich należy zaliczyć angelologię biskupa Rawenny. Choć temat doczekał się opracowania, dzięki badaniom podjętym przez Jerzego Wojtczaka-Szyszkowskiego², to jednak przedstawione wyniki są niezadowolające. Studium co prawda podkreśla wymiar historiozawczy misji aniołów, to jednak pomija ich aspekt ontyczny. Przedstawia naukę Złotosłowego kaznodziei bez uwzględnienia kontekstu angelologii wczesnochrześcijańskich autorów. Zaistniała sytuacja skłoniła do opracowania interesującej nas kwestii, a tym samym do uzupełnienia dotychczasowych wyników badań³.

¹ Ks. prof. dr hab. Bogusław Kochaniewicz OP, Wydział Teologiczny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Adres do korespondencji: 61-111 Poznań, ul. Wieżowa 2/4.

² Jerzy Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w «Sermones» Piotra Chryzologa”, w: *Aniołowie i ich misja* (Warszawa, 2006); J. Duhr, *Anges*, w: *Dictionnaire de spiritualité*, vol. 1 (Paris, 1937), kol. 580–625; Basil Studer, „Angelo. Angelologia”, w: *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, a cura di A. Di Bernardino, vol. I (Casale Monferrato, 1983), kol. 195–202; Georg Tavard, „Engel. V. Kirchengeschichtlich”, w: *Theologische Realenzyklopedie*, Bd. IX (Berlin–New York, 1982), 599–609; B. Turek, *La dimensione soteriologica dell’angelologia negli scritti cristiani preniceni* (Roma, 1997).

³ W badaniach wykorzystano prace poświęcone angelologii patrystycznej: G. Bareille, „Angéologie d’après les Pères”, w: *Dictionnaire de Théologie Catholique*, t. I (Paris, 1923), kol. 1192–1222; Jean Daniélou, *Aniołowie i ich misja* (Warszawa, 2006); J. Duhr, *Anges*, w: *Dictionnaire de spiritualité*, vol. 1 (Paris, 1937), kol. 580–625; Basil Studer, „Angelo. Angelologia”, w: *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, a cura di A. Di Bernardino, vol. I (Casale Monferrato, 1983), kol. 195–202; Georg Tavard, „Engel. V. Kirchengeschichtlich”, w: *Theologische Realenzyklopedie*, Bd. IX (Berlin–New York, 1982), 599–609; B. Turek, *La dimensione soteriologica dell’angelologia negli scritti cristiani preniceni* (Roma, 1997).

1. Ontyczny wymiar angelologii Piotra Chryzologa

1.1. Natura aniołów

Należy podkreślić, że pisarze wczesnochrześcijańskiego antyku: Orygenes⁴, Grzegorz z Nazjanzu⁵, Bazyle Wielki⁶, Ambroży⁷, Hieronim⁸ określali anioły jako byty duchowe stworzone przez Boga⁹. Zakładając, że jedynie Bóg jest duchem w stopniu absolutnym, przypisywali konsekwentnie aniołom pewien rodzaj cielesności, jakościowo odmiennej od tej, która charakteryzuje człowieka¹⁰. Tego typu koncepcja pojawia się m.in. w pismach Orygenes¹¹, według którego byty niebiańskie, chociaż pozostają niewidzialne, to jednak posiadają jakieś ciało różniące się od ciała ludzkiego¹².

W IV stuleciu pojawia się nowa koncepcja, według której aniołowie byliby bytami pozbawionymi ciała¹³, niematerialnymi, duchowymi¹⁴, niezłożonymi, obdarzonymi inteligencją¹⁵. O ile stanowisko ojców greckich jest w tej kwestii jednoznaczne, o tyle opinia ojców zachodnich nie odznacza się jednomyślnością. Święty Hieronim twierdzi, że aniołowie posiadają ciała eteryczne¹⁶, natomiast św. Augustyn w niektórych swoich pismach uważa, że aniołowie posiadają naturę duchową¹⁷, w innych zaś sugeruje, że mają one ciało niepodobne do ciała ludzkiego¹⁸, przypominające bardziej ciało człowieka zmarłychwstałego: ciało eteryczne, niebiańskie, duchowe, anielskie¹⁹.

Podobne, niezdecydowane stanowisko w tej kwestii zajmuje Piotr Chryzolog. W niektórych kazaniach przypisuje bytom niebiańskim cielesność, podkreślając, że aniołowie

⁴ Orygenes, „De principiis I, I, proemium, 10”, w: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca, 1–161*, ed. J.P. Migne (Paris, 1857–1866), 11, kol. 120 (dalej PG).

⁵ Grzegorz z Nazjanzu, „Oratio XXXVIII, 9,10”, w: PG, 26, kol. 320–321.

⁶ Bazyle Wielki, „In Hexaemeron. Homilia 1, 5”, w: PG, 29, kol. 14.

⁷ Ambroży, „Hexaemeron I,5”, w: *Patrologiae cursus completus. Series Latina, 1–222*, ed. J.P. Migne (Paris, 1878–1890), 14, kol. 131 (dalej PL).

⁸ Hieronim, „Commentatorium in epistulam ad Titum I”, w: PL, 26, kol. 589–612.

⁹ Bareille, „Angéologie d’après les Pères”, kol. 1193.

¹⁰ Bareille, „Angéologie d’après les Pères”, kol. 1195.

¹¹ Orygenes, „De principiis I, 6, 4, w: PG, 11, kol. 170. Orygenes, „De principiis IV, 27”, w: PG, 11, kol. 401. Orygenes, „Commentatorium in evangelium secundum Joannem XX, 2”², w: PG, 14, kol. 637.

¹² Orygenes, „De principiis IV, 27, w: PG, 11, kol. 401. Orygenes, „Commentatorium in evangelium secundum Joannem XX, 22”, kol. 637.

¹³ Jan Chryzostom, „De laudibus s. Pauli apostoli, homilia VII”, w: PG, 50, kol. 509.

¹⁴ Bareille, „Angéologie d’après les Pères”, kol. 1199.

¹⁵ Grzegorz z Nazjanzu, „Oratio XXXI, 15”, w: PG, 36, kol. 149.

¹⁶ Bareille, „Angéologie d’après les Pères”, kol. 1197.

¹⁷ Augustyn, „De civitate Dei XV, 5”, w: PL, 41, kol. 468.

¹⁸ Augustyn, „Sermo 362, 17”, w: PL, 39, kol. 1622.

¹⁹ Augustyn, „In Psalmum CXLV, 3”, w: PL, 37, kol. 1185.

posiadają skrzydła²⁰, a Maryja Panna nie tylko widziała²¹, ale i usłyszała głos niebieskiego posłańca²². W innych zaś wyraża opinię zgoła odmienną, odmawiając naturze anielskiej cielesności, podkreślając eteryczność, zwiewność, lekkość niebieskiego ducha²³. Biskup Rawenny zwraca również uwagę na inną charakterystyczną cechę natury anielskiej, jaką jest swoisty blask i świetlistość²⁴. Należy zauważyć, że biskup Rawenny, opisując naturę anioła, podkreśla ścisły jej związek z naturą dziewiczą. Jego zdaniem człowiek dzięki rozwojowi duchowemu, przekraczając prawa związane z cielesnością, pełniąc wolę Boga, może osiągnąć pewne cechy, które są właściwe naturze anielskiej. Opinia na ten temat została wyrażona w kazaniu 143: „Dziewictwo należy do natury anielskiej. Życie w ciele, i jednocześnie ponad regułami ciała, nie jest życiem ziemskim, lecz niebiańskim. Nabycie chwały aniołów jest cenniejsze niż posiadanie je. Być aniołem to szczęście, być dziewicą to cnota. Dziewictwo, istotnie, wraz ze swoimi siłami otrzymuje to, co anioł posiada przez naturę. Być aniołem i być dziewicą, to posługa boska, a nie ludzka”²⁵.

Należy zauważyć, że zarysowana idea związku natury anielskiej i natury dziewiczej odzwierciedla naukę św. Grzegorza z Nyssy, według której dusza ludzka dzięki stopniowemu duchowemu rozwojowi mogła przybierać właściwości natury anielskiej. Wiązało się to z wyzbyciem się pożądliwości cielesnej (*apatheia*)²⁶. Chryzolog jednoznacznie podkreśla dziewiczy charakter natury anielskiej oraz pełnienie woli Bożej²⁷ poprzez służenie Bogu²⁸.

1.2. Wolność aniołów

Ojcowie Kościoła zgodnie twierdzili, że aniołowie zostali stworzeni przez Boga jako święci i sprawiedliwi. Ponieważ, jak zauważa Augustyn, źródłem egzystencji bytów

²⁰ Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 2”, w: *Corpus Christianorum. Series Latina* (Turnholti, 1975–1982), 24B, 846 (dalej CCL). „Ad virginem deus aligerum petitem mittit”.

²¹ Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 5”, w: CCL, 24B, 848. „Mox sentit in se supernum suscipi iudicem, ubi ante iam caelestem vidit et contemplata est metatorem”.

²² Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 3”, w: CCL, 24B, 847. „*Ingressus ad eam dicit: Have, gratia plena, dominus tecum. In hac voce oblatio est, oblatio muneris, non simplex salutationis officium.*”; Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 6”, w: CCL, 24B, 848. „Advertat vestra caritas, ut diximus, consensisse uirginem salutationi non verborum fuisse, sed rerum, et vocem fuisse, non communis obsequii, sed supernae vim totam fuisse uirtutis”.

²³ Piotr Chryzolog, „Sermo 52, 1”, w: CCL, 24, 344. „(...) cum tenuis et aëria natura carnem nesciat, refultet ossa, et velut aura spirans orbem totum temporis transeat in momentum”.

²⁴ Piotr Chryzolog, „Sermo 75, 6”, w: CCL, 24A, 461–462. „*Erat, inquit, aspectus eius sicut fulgur, vestimenta autem eius sicut nix. Vultus claritas a vestium candore separatur, et facies fulguri, nivi vestis angeli comparatur, quia fulgur de caelo, nix de terra.*”; „Sermo 26, 2”, w: CCL, 24, 273. „Sic diabolus, cum esset angelus, et in caelo et coram deo semper fulgens et clarissimus versaretur”.

²⁵ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 3”, w: CCL, 24B, 872. „*Missus est angelus ad uirginem. Quia semper est angelis cognata virginitas. In carne praeter carnem vivere non terrena vita est, sed caelestis. (...) Virginitas enim hoc obtinet viribus, quod habet angelus ex natura. Angelus ergo et virgo divinum est officium, non humanum.*”.

²⁶ Grzegorz z Nyssy, „Homilia in Canticum Canticorum, 4”, w: PG, 44, kol. 856. Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 133–134.

²⁷ Piotr Chryzolog, „Sermo 141, 4”, w: CCL, 24B, 860. „Quae ergo mandat deus, exsequitur angelus”.

²⁸ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 3”, w: CCL, 24B, 872. „*Virginitas enim hoc obtinet viribus, quod habet angelus ex natura. Angelus ergo et virgo divinum est officium, non humanum.*”.

niebieskich jest Trójca Święta, dlatego przebywając w Bogu, trwają w Tym, który jest źródłem dobra i prawdy²⁹. Biskup Rawenny, opisując stan duchów niebiańskich przed momentem próby, stwierdził, że wszyscy aniołowie odznaczyli się świętością, która nie unicestwiała ich wolności. Świadczy o tym akt nieposłuszeństwa wobec Boga i tragiczne jego konsekwencje. „Aniołem, który był pośród pierwszych, zawładnęła zazdrość, że człowiek będzie posiadał wszystkie te przywileje, i wolał zmienić się w diabła, niż widzieć człowieka w chwale”³⁰. Biskup z Rawenny wyznaje istnienie duchów niebieskich, które w historii zbawienia spełniają powierzone im funkcje wobec ludzi. W kazaniu 69 zauważa: „Dla nas czuwają nieprzerwanie książęta niebios, dla nas moce niebiańskie, dla nas dominacje najwyższe, dla nas posługi aniołów”³¹.

Przytoczone słowa świadczą o istnieniu hierarchii anielskich bytów. Jednakże ze względu na lakoniczność wypowiedzi trudno wyprowadzać daleko idące wnioski. Nie można jednak wykluczyć, że pobrzmiewa w nich echo doktryny o hierarchii bytów niebiańskich św. Klemensa Aleksandryjskiego³². Piotr Chryzolog, charakteryzując zadania, jakie duchy niebiańskie spełniają wobec ludzi, stwierdza, że są one wyrazem i świadectwem miłości Boga do człowieka oraz Jego transcendencji³³.

2. Rola aniołów w historii zbawienia

Ponieważ znaczną część homilii Piotra Chryzologa stanowi komentarz do ewangelicznych perykop, teologiczna refleksja na temat aniołów została zawarta w kazaniach, w których biskup Rawenny wyjaśnia wydarzenia: objawienia anielskiego Zachariaszowi (*sermones* 86–92), zwiastowania Błogosławionej Dziewicy (*sermones* 140–144), narodzenia Pańskiego (*sermones* 145–148*bis*) oraz zmartwychwstania (*sermones* 74–84). Obejmują one cykl wydarzeń związanych z ziemskim życiem Jezusa Chrystusa (wcielenie–Pascha) oraz z dokonaniem przez Niego zbawczym dziełem. Tak zarysowana perspektywa pozwala biskupowi Rawenny rozwijać refleksję nad uczestnictwem niebieskich bytów w dziele zbawczym Chrystusa. Świadczą o tym słowa kaznodziei, który stwierdził, że wprawdzie Chrystus mógł samodzielnie dokonać dzieła zbawienia, lecz ze względu na dobro człowieka postanowił, aby uczestniczyły w nim wszystkie zastępy niebieskie³⁴.

²⁹ Augustyn, „De civitate Dei XI, 13”, w: PL, 41, kol. 329.

³⁰ Piotr Chryzolog, „Sermo 148, 4”, w: CCL, 24B, 921. „Sed omnia haec, ne haberet homo, angelus, qui inter primos habenatur, invidit, maluitque in diabolum commutari, ne hominem plenum gloria sic videret”. Na temat demonologii Piotra Chryzologa jest przygotowywane studium, które ukaże się niebawem.

³¹ Piotr Chryzolog, „Sermo 69, 1”, w: CCL, 24A, 413. „Nobis principatus caelorum, nobis aetheriae potestates, nobis supernae dominations, nobis angelorum officia excubiis militant indefesis”.

³² Daniélou, *Aniołowie i ich misja* oraz Magdalena Żuraw, „Ojcowie Kościoła, jako twórcy właściwej angelologii”, dostęp 30.12.2015, <http://www.pch24.pl/ojcowie-kosciola-jako-tworcy-wlasciwej-angelologii,12425,i.html#ixz-z3vn2O9QPD>.

³³ Piotr Chryzolog, „Sermo 69, 1”, w: CCL, 24A, 413. „Sed ista adhuc ad adservendam in nos divinam necessitudinem patria sunt et minora, tantumque infima quantum creatore suo minor est creatura”.

³⁴ Piotr Chryzolog, „Sermo 13, 2”, w: CCL, 24, 227. „Et quamvis solus possit obtinere victoriam, propter nos tamen et nostram formitudinem adesse tota iussit praesidia de supernis”. Perspektywę historiozbawczą angelologii biskupa Rawenny ukazuje praca Jerzego Wojtczaka-Szyszkowskiego. Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w Sermones Piotra Chryzologa”, 69–76.

2.1. Anioł objawia się Zachariaszowi

Biskup Rawenny, komentując słowa anioła skierowane do Zachariasza, charakteryzuje funkcje pełnione przez niebiańskiego posłańca: przekazuje orędzie, udziela niebiańskich darów, wysłuchuje modlitw, rozprasza niepokój, oddala bojaźń, umacnia dusze targane wątpliwościami³⁵. Wynika z tego, że misja niebieskiego ducha zasadza się na pośredniczącej aktywności między Bogiem a ludźmi, ale również na towarzyszeniu człowiekowi w jego duchowym rozwoju³⁶. Świadczą o tym słowa zawarte w kazaniu 90: „Kiedy anioł objawia swoje imię, wskazuje na zasługę, twierdząc, że stoi przed obliczem Boga i że został posłany, wyznaje swoją uległość i podporządkowanie, aby przywilej imienia, które nosi, nie krył należnego jemu szacunku”³⁷.

Chryzolog, komentując fragment Ewangelii św. Łukasza (Łk 1,5–25), podkreśla, że aniołowie, trwając przed obliczem Boga, pełnią Jego wolę, są Jego wysłannikami, objawiają ludziom Boży plan zbawienia, który sami uprzednio poznali. Pośrednicząca funkcja niebieskich duchów nie ogranicza się do objawiania ludziom woli Bożej, umacniania ich wiary oraz udzielania im darów (kierunek zstępujący), lecz również obejmuje ich modlitwy wstawiennicze zanoszone przed Boże oblicze (kierunek wstępujący).

2.2. Anioł objawia się Maryi

Kaznodzieja, komentując scenę zwiastowania, podkreśla, że przybywający do Dziewicy anioł został posłany przez Boga³⁸. Realizowana przez niego misja nie oznacza oddalenia się od Niego, lecz dokonuje się w Bożej obecności. „Posłał Bóg anioła, który powiedział: «Pan z Tobą». A więc był z Dziewicą, który posłał do Dziewicy? Bóg posłał swego posła, lecz on Boga nie opuścił. Wszędzie obecny Bóg nie jest związany z żadnym miejscem, cały jest wszędzie, bez Niego nic nie jest całe”³⁹.

Kaznodzieja, charakteryzując rolę niebieskiego ducha w tajemnicy zwiastowania, zwraca uwagę na wiele aspektów. Po pierwsze, anioł wypełnia wolę Boga. Ten, któremu dane było uprzednio poznać boski plan zbawienia, przybywa do Dziewicy, aby go wyjawić⁴⁰. Ponieważ ów zamysł przekraczał zdolności poznawcze ludzkiego intelektu,

³⁵ Piotr Chryzolog, „Sermo 88, 2”, w: CCL, 24A, 447. „Hinc est quod angelus antequam mandata pandat, dona tradat, referat inpetrata, metum discutit, fugat timorem, confortat animos ancipiti cogitatione turbatos”.

³⁶ Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 131.

³⁷ Piotr Chryzolog, „Sermo 90, 5”, w: CCL, 24A, 455. „Dum dicit nomen, designat meritum; cum se refert ad stare, se missum refert, servitute fatetur, ne praerogativa nominis debitum celaret obsequium”.

³⁸ Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 2”, w: CCL, 24B, 846. „Ad virginem deus aligerum petitem mittit”. Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w Sermones Piotra Chryzologa”, 70.

³⁹ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 6”, w: CCL, 24B, 874. „Missus est angelus a domino. Et quid dicit? Dominus tecum. Ergo erat cum virgine, qui ad virginem miserat. Praecessit nuntium suum deus, sed a deo non recessit. Teneri locis non potest, qui omnibus habetur in locis, et totus ubique est, sine quo nihil est totum”.

⁴⁰ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 2”, w: CCL, 24B, 871. „Qui audit adtentius qui a quo missus sit, deitatis refugit perscrutari secretum. Quod per angelum deus mandat ille meretur scire, qui timet scire”. Temat uprzedniej znajomości zbawczego planu Boga przez aniołów pojawia się w pismach Ojców Kościoła IV w. Stąd na przykład św. Grzegorz z Nazjanzu określa niebieskie duchy mianem „wtajemniczonych we wcielenie” (*mystides*). Dlatego, jak zauważa J. Daniélou „(...) im, jako pierwszym, objawione zostało misterium od wieków ukryte w Bogu”. Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 50.

dlatego został on objawiony za pośrednictwem anioła⁴¹. Wspaniałość Bożego zamysłu jest tak wielka, że wprawia w zdumienie i podziw niebieskiego posłańca⁴². W tak zarysowanej perspektywie scena zwiastowania zostaje ukazana jako dialog pomiędzy aniołem a Błogosławioną Dziewicą na temat odkupienia człowieka⁴³. Kolejnym aspektem misji anielskiej, według Piotra Chryzologa, jest przygotowanie Maryi do przyjęcia Syna Bożego⁴⁴. Słowa pozdrowienia wypowiedziane przez niebieskiego posłańca nie są wyrazem kurtuazji, lecz objawiają przemianę dokonującą się w Maryi⁴⁵: „«Bądź pozdrowiona, łaski pełna, Pan z Tobą». «Bądź pozdrowiona» – znaczy: «przyjmij!». Co? Pełnię wszelkich łask, nie tylko dar dziewictwa! «Bądź pozdrowiona, łaski pełna». To jest łaską. (...) Tę łaskę przyniósł anioł, otrzymała ją Dziewica, mająca przynieść światu zbawienie»⁴⁶.

Przytoczony powyżej fragment kazania ukazuje, że według biskupa Rawenny misja anioła polegała jedynie na udzieleniu łaski Błogosławionej Dziewicy w chwili, gdy była pozdrawiana (o czym świadczą wypowiedziane słowa), ale nade wszystko na Jej uświęceniu i przygotowaniu na przyjęcie Syna Bożego⁴⁷. Rola niebieskiego posłańca została porównana do funkcji drużby (*metator*), który przygotowuje Oblubienicę do zaślubin z Boskim Oblubieńcem⁴⁸. Warto zauważyć, że pośrednicząca funkcja niebieskiego ducha

⁴¹ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 2”, w: CCL, 24B, 871. „Ubi mediator est angelus, humana cesset opinio. Ubi caelestis est nuntius, interpretatio terrena pellatur. Curiositas humana torpescat, ubi supernus habetur interpres”.

⁴² Piotr Chryzolog, „Sermo 142, 4”, w: CCL, 24B, 864. „(...) hinc est quod virginem vocat de merito, de gratia conpellat, vix causam prodit audienti; sane ut sensum promoveat, vix longa trepidatione componit. Aestimate, fratres, qua reverentia, quo tremore nos tanto interesse deceat et conveniat sacramento, quando ipse angelus non sine metu metum discutit audientis”.

⁴³ Piotr Chryzolog, „Sermo 142, 1”, w: CCL, 24B, 863. „Audistis hodie, fratres, angelum cum muliere de hominis reparatione tractantem”.

⁴⁴ Piotr Chryzolog, „Sermo 140 ter., 2”, w: CCL, 24B, 855. „(...) ut regi aulam, Deo templum, et caelesti sponso thalamum praepararet”. Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w Sermones Piotra Chryzologa”, 71.

⁴⁵ Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 6”, w: CCL, 24B, 848. „Advertat uestra caritas, ut diximus, consensisse virginem salutationi non verborum fuisse, sed rerum, et vocem fuisse non communis obsequii, sed supernae vim totam fuisse virtutis.”; Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 3”, w: CCL, 24B, 847. „*Ingressus ad eam dicit: Have, gratia plena, dominus tecum.* In hac voce oblatio est, oblatio muneris, non simplex salutationis officium. Have, hoc est, accipe gratiam; ne trepides, ne sis sollicita de natura”.

⁴⁶ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 4”, w: CCL, 24B, 872–873. „*Haue, gratia plena.* Haec est gratia, quae dedit caelis gloriam, terris deum, fidem gentibus, finem uitiiis, uitae ordinem, moribus disciplinam. Hanc gratiam detulit angelus, accepit uirgo salutem saeculis redditura”.

⁴⁷ Temat uświęcenia duszy ludzkiej za pośrednictwem aniołów pojawia się w pismach ojców Kościoła III w. Aniołowie stanowią pomoc w osiągnięciu doskonałości duchowej. Jak zauważa J. Daniélou, chociaż „wszystkie dary duchowe pochodzą od Boga, to jednak przekazuje je On za pośrednictwem aniołów”. Świadczą o tym pisma św. Klemensa Aleksandryjskiego, Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 126.

⁴⁸ Piotr Chryzolog, „Sermo 140 ter., 2”, w: CCL, 24B, s. 855. „Ad domicilium castitatis angelus metator advenit, ut regi aulam, deo templum, et caelesti sponso thalamum praepararet”. Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w Sermones Piotra Chryzologa”, 71. Temat mistycznych zaślubin pomiędzy boskim Oblubieńcem a duszą ludzką (Oblubienica) pojawia się w pismach ojców Kościoła IV w. Aniołowie, udzielając łaski duszy ludzkiej, ożywiają w niej pragnienie pełniejszego zjednoczenia się z Synem Bożym. Jako przyjaciele Oblubienca „prowadzą duszę do weselnej komnaty, gdzie celebrować będzie mistyczne zaślubiny ze Słowem”. Świadczą o tym słowa św. Grzegorza z Nyssy: „Po obszernym świadectwie o pięknie duszy, przyjaciele Oblubienca oraz ci, którzy przygotowują nieskalane łoża małżeńskie, i drużki czystej Oblubienicy, pokazują jej piękność królewskiego łoża, aby rozpalić Oblubienicę gorętszą tęsknotą za boskim i czystym sposobem życia z Nim”. Grzegorz z Nyssy, „*Homilia in Canticum*, 6”, w: PG, 44, kol. 897; Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 131.

nie została ograniczona do udzielenia boskich darów, lecz obejmuje również przyjęcie, niczym wiana, wiary wyrażonej przez Służebnicę Pańską⁴⁹.

Wymiar historiozbawczy misji niebieskiego ducha został jeszcze bardziej uwypuklony poprzez zestawienie antytetyczne dwóch orędzi skierowanych do Ewy i do Maryi. Dobry anioł, zwiastując zbawcze orędzie Błogosławionej Dziewicy, naprawił to, co zostało zepsute na skutek słów upadłego anioła wypowiedzianych do Ewy: „Anioł przyszedł do dziewicy, anioł przychodzi do Maryi, aby anioł dobry podniósł to, co zły anioł utracił, pierwszy sugerował niewierność, drugi natomiast wiarę”⁵⁰. Reasumując, należy stwierdzić, że Chryzolog określa rolę niebieskiego ducha w scenie zwiastowania za pomocą pojęć: *metator*⁵¹, *mediator*⁵², *caelestis nuntius*⁵³, *interpres*⁵⁴, *petitor*⁵⁵.

2.3. Uczestnictwo aniołów w tajemnicy Bożego Narodzenia

Według ojców Kościoła Eucharystia stanowiła sakramentalne uczestnictwo w liturgii niebiańskiej, w oficjalnym kulcie oddawanym Trójcy Świętej przez wszystkie stworzenia duchowe⁵⁶. Dlatego, celebrując święta chrześcijańskie, Kościół pielgrzymujący łączył się z Kościołem uwielbionym w oddawaniu chwały Bogu⁵⁷. Świadczą o tym słowa św. Grzegorza z Nazjanzu, który w następujący sposób komentuje święto Objawienia Pańskiego: „Z pasterzami Go wielbij, z aniołami czcisz śpiewem, z archaniołami zawieź tany! Niech to będzie wspólny obchód mocy niebieskich i ziemskich”⁵⁸.

Znamiona powyższej koncepcji nosi kazanie 141 Piotra Chryzologa, który przedstawił celebrowaną liturgię Bożego Narodzenia, w której niebo i ziemia oddają chwałę Bogu: „Zatem to, co Bóg nakazuje, jest realizowane przez anioła, spełnia Duch Święty, urzeczywistnia cnota, w to wierzy Dziewica, przyjmuje natura, niebiosa opowiadają, ogłasza firmament, wskazują gwiazdy, głoszą magowie, adorują pasterze, poznają zwierzęta, potwierdza to prorok «wół poznał swego właściciela, a osioł żłób swego pana». Ty zaś,

⁴⁹ Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 2”, w: CCL, 24B, 846. „Nam dat arram, dotem suscipit, qui fert gratiam, fidem refert, et tradit munera virtutis, qui mox virginei consensus resolvat sponsionem”.

⁵⁰ Piotr Chryzolog, „Sermo 148, 5”, w: CCL, 24B, 921. „Hinc est, fratres, hinc est quod Christi talis est ordo nascentis: ad uirginem diabolus uenerat, uenit angelus ad Mariam, ut quod malus deiecerat angelus, bonus angelus adleuaret”.

⁵¹ Piotr Chryzolog, „Sermo 140 ter., 2”, w: CCL, 24B, 855. „Ad domicilium castitatis angelus metator aduenit”.

⁵² Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 2”, w: CCL, 24B, 871. „Ubi mediator est angelus, humana cesset opinio”.

⁵³ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 2”, w: CCL, 24B, 871. „Ubi caelestis est nuntius, interpretatio terrena pellatur”.

⁵⁴ Piotr Chryzolog, „Sermo 143, 2”, w: CCL, 24B, 871. „Curiositas humana torpescat, ubi supernus habetur interpres”.

⁵⁵ Piotr Chryzolog, „Sermo 140, 2”, w: CCL, 24B, 846. „Ad uirginem deus aligerum petitorum mittit”.

⁵⁶ Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 94.

⁵⁷ Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 99.

⁵⁸ Grzegorz z Nazjanzu, „Oratio 38, 17”, w: PG, 36, 332; Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, 99.

człowieku, jeśli natychmiast nie poznajesz z aniołami, poznaj przynajmniej późno wraz ze zwierzętami”⁵⁹.

2.4. Obecność aniołów w tajemnicy zmartwychwstania

Biskup Rawenny, komentując scenę nawiedzenia przez niewiasty grobu Pańskiego, zwrócił uwagę, że objawienie się niebieskiego ducha niewiastom pozwalało lepiej im poznać jego naturę⁶⁰ oraz kondycję człowieka po zmartwychwstaniu: „Anioł nie potrzebuje szaty, zatem jaki sens ma szata, którą się okrył? Anioł w ten sposób zapowiada nową kondycję człowieka po zmartwychwstaniu, kiedy zostanie on okryty światłem⁶¹. Złotosłowy kaznodzieja, komentując opis zmartwychwstania Chrystusa, podkreślił funkcję dydaktyczną aniołów: „Zasiadł niczym nauczyciel wiary, nauczyciel zmartwychwstania. Anioł kładł fundament wiary na skale, na której Chrystus założył swój Kościół”⁶². W kazaniu 77 zauważył: „Sługa niebiański poprzez gest siedzenia ukazywał, że śmierć została już pokonana, i że Ten, który cierpiał, był Bogiem”⁶³.

Jednocześnie misja anioła wykracza daleko poza dialog z przybyłymi do grobu niewiastami. Zwiastując im zbawcze orędzie, zwraca się jednocześnie do reprezentowanego przez nie Kościoła, aby głosił prawdę o Zmartwychwstałym. W ten sposób anioł staje się „heroldem nakazu działalności ewangelizacyjnej całego Kościoła”⁶⁴.

Zakończenie

Reasumując, należy stwierdzić, że jednym z celów misji aniołów było głoszenie zmartwychwstania Chrystusa. Odrzucenie kamienia od grobu przez niebieskiego posłańca,

⁵⁹ Piotr Chryzolog, „Sermo 141, 4”, w: CCL, 24B, 860. „Quae ergo mandat deus, exsequitur angelus, implet spiritus, efficit virtus, virgo credit, natura suscipit, caeli narrat, adnuntiat firmamentum, ostendunt stellae, magi praedicant, pastores adorant, pecora cognoscunt, adterstante propheta : «Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui». Tu, homo, si non mox cum angelis, agnosce vel tardissime cum iumentis”.

⁶⁰ Piotr Chryzolog, „Sermo 75, 6”, w: CCL, 24A, 462. „In facie ergo angeli claritas caelestis servatur naturae, in veste figuratur gratia communionis humanae, et sic temperatur species angeli colloquentis, ut carnales oculi et vestium ferant claritatem, et ex fulgore vultus nuntium sui trement et revererentur auctoris”.

⁶¹ Piotr Chryzolog, „Sermo 77, 9”, w: CCL, 24A, 473–474. „Sed angelus, fratres, nostrum habitum, nostram formam, nostram similitudinem in resurrectione taliter praefigurat, ubi homo ipsa corporis sui claritate vestitur”.

⁶² Piotr Chryzolog, „Sermo 74, 6”, w: CCL, 24A, 454. „Sed sedebat ut fidei doctor; ut resurrectionis magister. Sedebat super petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem. Ponebat angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat ecclesiam fundaturus”. Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w Sermones Piotra Chryzologa”, 74.

⁶³ Piotr Chryzolog, „Sermo 77, 8”, w: CCL, 24A, 473. „«Et sedebat super eum», non lassitudinem recreans, sed sacri et vitalis sepulchri se esse praesidem sic demonstrans, et destructam esse mortem caelestis minister officii tali sessionis suae declarabat indicio, et esse deum qui passus est, deum qui in nostri corporis est receptus angustiis, deum quem habitu superno sic residens testabatur adsertor”.

⁶⁴ Wojtczak-Szyszkowski, „Rola aniołów w dziele zbawienia w Sermones Piotra Chryzologa”, 75.

jak i zasiadanie na nim, miało na celu uroczyste ogłoszenie światu powstania z martwych Zbawiciela oraz wzbudzenie i utwierdzenie wiary w sercach uczniów Jezusa⁶⁵.

Bibliografia

- Ambroży. „Hexaameron”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–222, ed. J.P. Migne. 14 (kol. 123–274). Paris, 1878–1890.
- Augustyn. „De civitate Dei”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–222, ed. J.P. Migne. 41 (kol. 13–804). Paris, 1878–1890.
- Augustyn. „De Genesi ad litteram”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–222, ed. J.P. Migne. 34 (kol. 219–486). Paris, 1878–1890.
- Augustyn. „In Psalmum CXLV, 3”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–222, ed. J.P. Migne. 37 (kol. 1884–1898). Paris, 1878–1890.
- Augustyn. „Sermo 362”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–222, ed. J.P. Migne. 39 (kol. 1611–1634). Paris, 1878–1890.
- Bareille, G. „Angéologie d’après les Pères”. W: *Dictionnaire de Théologie Catholique*. T. I (kol. 1192–1222). Paris, 1878–1890.
- Bazyli Wielki. „In Hexaameron, homilia 1”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 29 (kol. 4–28). Paris, 1857–1866.
- Daniélou, Jean. *Aniołowie i ich misja*. Warszawa 2006.
- Duhr, J. „Ange”. W: *Dictionnaire de spiritualité*, vol. 1, Paris 1937 (kol. 580–625).
- Grzegorz z Nazjanzu. „Oratio XXXI”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 36 (kol. 133–172). Paris, 1857–1866.
- Grzegorz z Nazjanzu. „Oratio XXXVIII”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 36 (kol. 312–333). Paris, 1857–1866.
- Grzegorz z Nyssy. „Homiliae in Canticum Canticorum”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 44 (kol. 756–1120). Paris, 1857–1866.
- Hieronim. „Commentatorium in epistulam ad Titum”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–222, ed. J.P. Migne. 26 (kol. 589–636). Paris, 1878–1890). Paris, 1857–1866.
- Jan Chryzostom. „De laudibus s. Pauli apostoli, homilia VII”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 50 (kol. 507–514). Paris, 1857–1866.
- Orygenes. „Commentatorium in evangelium secundum Joannem”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 14 (kol. 21–830). Paris, 1857–1866.
- Orygenes. „De principiis”. W: *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, 1–161, ed. J.P. Migne. 11 (kol. 115–414). Paris, 1857–1866.
- Piotr Chryzolog. „Collectio sermonum”. W: *Corpus Christianorum. Series Latina*. 24, 24A, 24B. Turnholti, 1975–1982.

⁶⁵ Piotr Chryzolog, „Sermo 75, 4”, w: CCL, 24A, 461. „«Revolvit lapidem», non ut egredienti domino praebet aditum, sed ut dominum mundo iam resurrexisse monstraret; conservis ad credendum daret fidem, non ad resurgendum domino praestaret auxilium”; Piotr Chryzolog, „Sermo 74, 6”, w: CCL, 24A, 454. „Et angelo quae causa sedendi erat, cui nulla inerat lassitudo? Sed sedebat ut fidei doctor, ut resurrectionis magister. Sedebat super petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem”.

- Studer, Basil. „Angelo. Angelologia”. W: *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, a cura di A. Di Bernardino. Vol. I (kol. 195–202). Casale Monferrato, 1983.
- Tavard, Georg. „Engel. V. Kirchengeschichtlich”. W: *Theologische Realenzyklopedie*. Bd. IX, 599–609. Berlin–New York, 1982.
- Turek, B. *La dimensione soteriologica dell’angelologia negli scritti cristiani preniceni*. Roma, 1997.
- Wojtczak-Szyszkowski, Jerzy. „Rola aniołów w dziele zbawienia w «Sermones» Piotra Chryzologa”. W: *Aniolowie w paulińskiej tradycji i pobożności*, red. A. Chrapkowski, 69–76. Kraków, 2006.
- Żuraw, Magdalena. „Ojcowie Kościoła jako twórcy właściwej angelologii”. Dostęp 30.12.2015. <http://www.pch24.pl/ojcowie-kosciola-jako-tworcy-wlasciwej-angelologii,12425,i.html#ixzz3vn2O9QPD>.

Streszczenie

Angelologia zawarta w kazaniach biskupa Rawenny jest kontynuacją nauki o aniołach ojców Kościoła. Obejmuje ona zarówno wymiar ontyczny, jak i historiozbawczy. Chryzolog przedstawia anioły jako byty duchowe, stworzone przez Boga, odznaczające się wolnością, Jemu służące. Z drugiej strony mocno akcentuje ich rolę w zbawczym planie Boga, skupiając uwagę na dwóch fundamentalnych wydarzeniach z życia Chrystusa: wcieleniu i zmartwychwstaniu. Niebiańskie byty objawiają ludziom zbawczy zamysł Boga, przygotowują do tajemnicy wcielenia i przyjścia na świat, udzielają Bożych darów, modlą się przed obliczem Boga. Ogłaszają zmartwychwstanie Chrystusa oraz inspirują Jego uczniów do głoszenia tej prawdy wszystkim narodom.

Chociaż angelologia Piotra Chryzologa nie odznacza się nowymi, oryginalnymi wątkami, lecz wykorzystuje tematy dobrze znane autorom chrześcijańskiego antyku, szczególnie greckiej proveniencji, to jednak poznanie nauki biskupa Rawenny stanowi cenny przyczynek ubogacający studia nad doktryną ojców Kościoła V wieku.

Słowa kluczowe: patrystyka, św. Piotr Chryzolog, angelologia, anioł, historia zbawienia

Abstract

THE ROLE OF ANGELS IN THE HISTORY OF SALVATION ACCORDING TO SAINT PETER CHRYSOLOGUS

Angelology in the sermons of the Bishop of Ravenna improves the doctrine of angels presented in the writings of the Church Fathers. It includes the ontological, historical and salvific dimension. St. Peter Chrysologus presents angels as free spiritual beings created by God. On the other hand, he strongly emphasizes their role in God’s salvific plan focusing on the two fundamental events in the life of Christ: the Incarnation and the Resurrection. The heavenly beings reveal to people the saving plan of God, prepare for the mystery of the Incarnation and Jesus’ coming to the world, grant God’s gifts to people and pray before God for them. They announce the Resurrection of Christ and inspire his disciples to proclaim the truth to all nations.

The angelology of St. Peter Chrysologus is not particularly new and original as he uses the themes and ideas well known to the authors of Christian antiquity, especially the Greek Fathers. Nevertheless, knowing the teaching of the Bishop of Ravenna enriches the knowledge of the teaching of the Church Fathers of the Fifth Century.

Keywords: Patristics, St. Peter Chrysologus, angelology, angel, history of salvation